

Peer Hultberg

Szó szerint

Különös volt a viszonya Dániához. Ráadásul, saját állítása szerint, ahogy ő látta, teljesen paradox is. Hogy ez a viszony nem létező, nem egészen igaz, ellenkezőleg, lángolóan szenvedélyes volt, de most már ritkán érezte magát dánnak, legalábbis nem a szó köznapi értelmében, nagybetűs Dánnak, sörösüveggel a kézben; de kulturális értelemben sem. Ki tudom számolni, hogy hatvankilenc évéből 2004-ben negyvenkettőt tölthetett Dánia határain kívül – életének csaknem kétharmadát, ha tisztán numerikusan nézzük. Viszont a gyerekkorát és fiatalkorát töltötte Dániában, nem diplomatacsemete volt, sőt, hosszabb időre csak húszéves korában hagyta el az országot. Örökre megmaradt benne a vágyakozás Dánia után – makacs, emésztő vágyakozás –, meg egyszerűen csak szomorú volt, hogy soha többé nem térhet vissza, de a visszafelé vezető út mindörökre zárva volt, és elég józanul gondolkodott, hogy ezt belássa: honvágyának Dániája fél évszázada örvénylő por alatt hever eltemetve, a valóságban nincs többé, csak őbenne létezik. És mégis ennek az országnak a nyelvét választotta művészi kifejezőeszközüül. Komoly választás volt. Amikor tehát annak idején, 1968-ban úgy döntött, hogy elhagyja Angliát, és nem túl hosszú időre, úgy öt évre visszaköltözik Dániába, tudatosan cselekedett. Akkor már abban a helyzetben volt, hogy angolul is dolgozhatott volna; a doktori disszertációja megírása során megtanulta a makulátlan angol tudományos prózanyelvet, mégis úgy érezte – mit is érzett tulajdonképpen? –, hogy nem tesz mást, mint hogy enged a vágyának, ami óhatatlanul csalódáshoz vezetett. És csapdába esett, tisztán nyelvi értelemben. Bár később sok évet töltött német nyelvű országokban, művészileg képtelen volt németül kifejezni magát, és aligha lesz képes rá valaha. Igen, igaz, bezárva érzi magát, a fordítás sáncai mögött, majdnem úgy, mint a komponista, aki mindig is kiszolgáltatót a műveit tolmácsoló zenészeknek. Ám a zene mindennek ellenére sokkal inkább nemzetközi közvetítő eszköz, mint a dán nyelv: ha egy fordító elront egy művet, az sokáig úgy marad, talán örökre; ha egy operát elrontanak a bemutatón, még mindig elővehetik; a regénnyel nem ez a helyzet. Művészi eszköze, a dán nyelv révén arra ítélte magát, hogy örökre Dánia foglya legyen – akármilyen formában létezzék is számára ez az ország.

Tehát emigráns voltál? Hányszor föltetted magadnak ezt a kérdést, hogy újra meg újra kitérően válaszolj rá. Talán mert az „emigráns” szónak olyan bántó mellékszövege van számodra – a sok emigráns, akikkel találkoztl, akik abban a neveléses illúzióban éltek, hogy hazájuk fontos ország, s hogy természetesen ők még fontosabbak ebben a fontos országban: mindent összevetve az emigráns kormányok hány miniszterével is találkoztl? Vagy a „belső emigráció” mellékértelme miatt csengett olyan ijesztően a füledben az „emigráns” szó? Tudod, mit jelent a belső emigráció, saját szemeddel láttad, a kelet-európai kultúrával való keserű tapasztalataid világosan megmutatták: a belső emigráció képes gyilkolni, szellemileg, intellektuálisan, lelkileg egyaránt, legalább annyira, mint a nyilvánvaló külső; az íróasztalfiókok, amiknek írnak, a legtöbbször üresek, amikor végül kinyitják őket.

Nem tűnik olybá, hogy szinte arcul csapják azokat, akik belső emigrációba kényszerültek, akik súlyosan megtapasztalják e dolog halálos jellegét, amikor ennek a jelenségnek józan szociológiai, hűvösen irodalomtudományos nevet adnak, s így hitetik el, hogy szobatiszta fogalom, és hogy szenvedély és szenvedés nélkül, tárgyilagosan lehet szemlélni? De te vajon te magad külső emigrációba mentél? Tudom, fájdalmas számodra, hogy így, kerek pereg teszem föl ezt a kérdést, de nincs más választásom, kénytelen vagyok megkérdezni: „Te magad külső emigrációba mentél?” Egy közhellyel válaszolsz, amely ellentétet hordoz: „Nem emigráns vagyok – mondod –, hanem az örök vándor.” De mit is jelent az, hogy te, az örök zsidó úgy tekinted, hogy mindörökre ki vagy zárva a Jeruzsálemedből, hisz te magad vagy ez a Jeruzsálem, ilyen egyszerű, te magad találtad ki – vándor vagy emigráns, mindegy, örökre ki vagy zárva; és nem oszt, nem szoroz, hogy szörszálhasogató módon megkísérelsz különbséget tenni a kettő között. Mert remélhetőleg nem csupán egy közhelyet böktél ki ezzel „az örök vándor”-ral, hogy megkerülhesd a számodra oly végzetszerű, sőt egyenesen patetikus „emigráns író” kifejezést. De a kérdés valójában egészen más – nevezetesen, hogy tudtál-e dolgozni, vagy sem; mert ahol dolgozol, ott nem tekinted magad emigránsnak; és ha íróasztalod fiókjai történetesen üresnek találtnak, ha egyszer kinyitják őket, nem az lesz az oka, hogy külső vagy belső emigrációba mentél – egyszerűen amiatt lesz, hogy minden, ami bennük volt, már megjelent nyomtatásban; de hogy otthon-talan vagy, az egész más dolog.

Szappanos Gábor fordítása

Rekviem

részletek

245

Anyám barátjának hívta (tízévesen), ha arra kérték, hogy valahogy megnevezze, nem Martin volt, hanem 'anyám barátja', és ha valaki megkérdezte, akkor csak azt felelhetette, hogy 'anyám barátja', és nem nevezhette 'orrhangú seggfejnek', de akkoriban tízéves volt és kijavította magát (most tizenhat éves, és még mindig kijavítja magát, de még mindig csak részben), és az anyja láthatta volna, hová fajulhat, mondhatta volna, hogy, 'majd meglátod, mit mondtam, majd meglátod', de nem kellene belerúgni egy férfiba, akit az ember maga küldött padlóra, és még kevésbé egy nőbe, különösen, ha ez a nő az ember saját anyja, és nem sajnálta az anyjától, anyám barátja, 'anyám barátja', mintha a most és mindörökké ugyanolyan sok lenne, mint az örökkévalóság és az idő, amit az 'apámmal' töltött, de nem lett az, mert 'anyám barátja' miatt lelépett, méghozzá nagyon gyorsan, miután rájött, ki is az az 'anyám fia' (bár anyám fia is csak tízéves volt akkoriban), és sikolya tompán elhalt az uborkák felett, minden eltompult, az élet is, és az orrhang eltompította egész létezését, nemcsak az anyját, hanem az anyja fiát is, 'anyám fiának' akkoriban két férfi volt az életében, éppúgy, mint az 'anyáméban', mégpedig az 'apám' és az 'anyám barátja', egyenlőek voltak, általa váltak egyenjogúvá, és ő megtette, látta, hogy anyja meghatódik (bár próbálta elrejtetni), amikor elment, mert ő volt az, aki megmutatta és

elmesélte a pasasnak (annak ellenére, hogy akkor ő még csak tízéves volt, de akkor már úgyszólván tisztában volt mindennel), azt mondta neki, hogy „na idefigyelj, (te, 'anyám barátja'), itt ez a szekrény, és mint tudod, anyám ebben a szekrényben őrzi legféltettebb titkait (és ezek közül is a legféltettebb a naplója), ebben a szekrényben lapul az a könyv, amely lehetőséget nyújt számodra, hogy megtudj mindent, mindent, amit az anyám gondol és érez és érzékel, és különösen azt, hogy mit gondol, érez, érzékel veled kapcsolatban, és látod, te orrhangú seggfejmartin, te, anyám barátja, ez a kulcs, amit a kezemben tartok, és amit anyám óvatlanul, mit sem sejtve ebbe a komódba dugott, oda, ahol a pulóvereit tartja, ez az a kulcs (mivel a szekrény és a komód eredetileg a hálószoba-berendezés részeként összetartoznak), ez a kulcs pontosan (és egészen pontosan, te, anyám orrhangú martinseggfeje), pontosan ahhoz a szekrényhez tartozik, amit ott látsz, te seggfej, magad előtt, a szekrény, amely anyám minden veled kapcsolatos gondolatát és érzését őrzi, na, ide nézz, itt a kulcs, minden tudásod kulcsa”, és akkor még csak tízéves volt, és bár nem teljesen ismerte a szavakat és nem is értett mindent, ami elhangzott, mégis meglehetősen büszke volt magára.

293

Amikor hazaért, anyját a gázsütőbe dugott fejjel találta, és amikor hazaért, anyját ott találta, amint éppen csomót kötött a szárítókötélre, és amikor hazaért, anyját mély álmokban találta, az éjjeliszekrényen pedig egy üres barna gyógyszeresfiola hevert, és amikor eltűnt, fel kellett hívnia a távoli nagynéniket, akik rezignáltan azt tanácsolták neki, hogy hívja fel a rendőrséget, és rettegett, valahányszor a tenger mellett nyaraltak, amikor az anyja egyre beljebb és beljebb úszott, és egyszer azt mondta, hogy már csak ketten maradtunk egymásnak, az apát elvitte a spanyolnátha, a bátyádat elvitte a spanyolnátha, de én túléltem a spanyolnáthát, és te túlélted a spanyolnáthát, és csak mi maradtunk egymásnak, csak mi ketten, és én soha nem hagylak cserben, és az összes búcsúlevél, és mindig, amikor hazafelé tartott az iskolából, a megállótól az utolsó néhány száz métert futva tette meg hazáig, attól rettegte, hogy éppen most fog későn érkezni, ha pár másodperccel is, és az első, aminek utánanézett, az volt, hogy van-e levél a mahagóniasztalka tetején, ez volt az első megkönnyebbülés, mert bár talán cserbenhagyta, bár soha nem akarta cserbenhagyni, soha nem hagyta volna el úgy, hogy ne írjon pár sort, gyermekem, ne haragudj rám, és a felelősség minden alkalommal egyre nagyobb és egyre nevetésesebb lett, míg végül maga sem tudta komolyan venni, és neki is nevetnie kellett, gyermekem, bocsáss meg, nem bírom tovább, és őt ki kérdezte meg, hogy vajon ő bírja-e még, és miután látta, hogy a mahagóniasztalka teteje ragyogóan por- és levélmentes, a biztonság kedvéért gyorsan körberohant a lakásban, a szobák nem jelentettek gondot, sem a saját kis zuga, de a háló, és a legrosszabb a konyha és a fürdőszoba volt, és izzadtan nyitogatta az ajtókat, „miért nem köszönsz soha, ha megjössz, és miért futod mindig olyan furcsán körbe az egész lakást”, ezt soha nem tudta megérteni, semmit sem tudott megérteni, és leültek egymás mellé, mindketten legyengülve az influenzától, tojáslíkört erőltettek magukba meleg világos sörrel, négy és fél éves volt, kész csoda, hiszen mind a ketten már-már elérték a határt, érezte, hogy anyja arca hűvös a felszáradt könnyektől, látta a járomcsontokat és a csontsovány ujjakat, és bár én lettem volna, bár én lettem volna, de nem ő volt, őt megkímélték, mindkettőjüket megkímélték, magához szorította, bár én lettem volna, de azt az egyet tudnod kell, hogy egyedül vagyunk mi ketten, és én soha nem hagylak cserben, és hirtelen rádöbbsz, hogy valójában egész gyermekkorában életveszélyben volt, ami miatt nem mondanák azt, hogy cserbenhagyta, mert mit is jelent ez, cserbenhagyni, de ő cser-

benhagyta, és mégsem hagyta cserben, nem húzta magával, és nem az volt a legrosszabb, hogy magával húzta vagy magára hagyta, hogy cserbenhagyta őt, hanem az, hogy amikor az ember háromszor dőf bele az anyjába, akkor annyira nagyon gyűlöli, és hogy a ravatalnál ejtett könnyek a tehetetlen gyűlölet könnyei.

XI

Læshøjék szoba-konyhában éltek, a kertre és az átjáróra néző kisebb lakásban, mivel a nagyobbik lakás ruhaüzletként működött, és az eredetileg Læshøjékhoz tartozó egyik szobát is elfoglalta, így a családnak valójában kevesebb hely jutott, mint az első, második és harmadik emeletéken lévő lakásokban lakóknak. Az emberek természetesen köszöntek egymásnak, amikor a lépcsőházban összalálkoztak, bár ha őszinték akarunk lenni, Georg Eriksen törvényszéki bíró felesége hébe-hóba megfélemedezett erről. Vele ellentétben P. J. Nielsen, a viborgi Üveg- és Porcelánáruház igazgatója és felesége mindig nagyon gondosan odafigyelt erre, és bár az igazgató az adónyilvántartás szerint a város legjobb adófizetői közé tartozott, Læshøj asszony félhangosan megjegyezte magában, hogy ők is csak közénk tartoznak, ezen semmi nem változtat, és nekik kevésbé előzékenyen köszönt vissza, mint a bíró feleségének. A Læshøj család négy gyermeke közül a harmadik, a lány csodálta leginkább a finom szomszédságot, és miután sikerült bekerülnie az egyházi iskolába, az Áruházás Karen feletti osztályba, azonnal meghívták teára. A teát fél ötkor szolgálták fel, amikor az igazgató hazatért, és csupán pár szem aprósüteményt – vagy ahogy Áruházás Nielsen felesége nevezte, bisquit-et – kaptak hozzá, nehogy elvegye az étvágyukat, hiszen hat órakereset vacsoráztak, és Eva Læshøj ezen alkalmakkor szemmel láthatóan semmibe vette Karent, annyira elbűvölte mindaz, amit Karen anyja a francia bútorokról, az angol teáscsészékről és a kellinghuseni fajanszedényekről, apja pedig az általa összegyűjtött modern műtárgyairól mesélt, és a lány kezdte megérteni, hogy a különös képek, melyeket alig érteni, mit ábrázolnak, nem szolgáltak rá arra a kuncogásra, amivel az anyja reagált volna, továbbá az is világossá vált számára, hogy bár a két szó rímel egymással, a komolyzene és a macskazene nem ugyanazt jelenti, annak dacára, hogy az apja ezt állította, és amikor Victor Schiøler a háború után első alkalommal lépett fel a viborgi koncertteremben, Áruházás Nielsen felesége eggyel több jegyet kapott, és Evát is meghívták. Eva Læshøj nem járhatott gimnáziumba, pedig így kellett volna lennie, és bár a lány elég ügyes volt, a tanárai sem ragaszkodtak hozzá, hogy a szüleit rávegyék erre, atyavilág, pedig milyen rendes ember is ez a bádogos, de a matematikavizsgálata kitűnő lett. Karen és Eva természetesen elsodródtak egymás mellől, amikor a lány otthagya az iskolát, hiszen korábban sem voltak igazán közeli barátnők, és az egyetlen kapcsolatuk hamarosan csupán Áruházás Nielsen feleségének a lány felőli érdeklődése maradt, ha Eva anyjával összefutottak a lépcsőházban. Addigra Eva már régen eldöntötte, hogy történjék bármi, le fogja pipálni Karent, ez az, amit akar, és konok igyekezetének mozgatórugója talán nem más, mint hogy iskolázottságot harcoljon ki magának, hogy ez legyen a célja. Betegápolónak tanult, tanfolyamra járt, orvostanhallgató lett, a neurológia szakértőjeként saját praxist kapott Koppenhágában, és P. J. Nielsen igazgató és neje tragikus halála után teljesen megszakadt a kapcsolata Karennel. Hozzáment az egyik kollégájához, de nagyon későn, olyan későn, hogy már hiábavaló lett volna közös gyermekben reménykedni, a két gyerek, akiket a férje hozott a házasságba, már szinte felnőttek voltak, nem tudta őket sajátjának tekinteni, bár megpróbálta a legjobbat kihozni magából. Cserébe viszont saját házuk volt, és egyetértettek abban, hogy a művészet és a régiségek jelentik a legbizto-

sabb befektetést, így mindkettőjük rendelőjében felbukkantak a klasszikusan modernnek nevezett tárgyak. Egy délelőtti új páciens érkezett a rendelőbe, a neve nem mondott sokat Evanak, és csak amikor leült az íróasztalához, akkor jött rá, hogy az előtte álló, diszkrétén jól öltözött hölgy nem más, mint Áruházás Karen. Kénytelen volt elmondani neki a keserű igazságot, de érezte, hogy a maga módján finomít rajta, olyan gyorsan, ahogy csak tudott, áttért a viborgi közös gyermekkori emlékeikre anélkül, hogy elárulta volna, hogy Karen otthona milyen meghatározó szerepet játszott az életében, és miután elrendezte a beutalót, már nem is figyelt, de egy csöppet most mégis elcsodálkozott azon, hogy a rendelés alatt Karen egy szót sem szólt a falon lévő képekről. Úgy egy évvel később elkerülte a figyelmét a Berlingerben megjelent gyászjelentés, furcsa, pontosan aznap volt, amikor megszerezte magának Bruun Rasmussennél azt a kellemes irodát, amire már nagyon régen vadászott, 45 ezerre becsülték, és majdnem a kétszeresét érte, de érték volt, sőt tökéletes befektetés.

Petrikovics Edit fordításai

Bogstaveligt talt 2004. s. 15–20./ részlet a *Szó szerint* című kötetből 2004.

Requiem 1985. s. 245, 293. / részlet a „*Rekviem*”-ből 1985.

XI. Byen og Verden 1992. s. 21–23. / részlet a *Város és Világ* című regényből 1992.

Lindhardt és Ringhof

Peer Hultberg (1935) Horsensben nevelkedett, de 1947-től 1953-ig Viborgban élt, ahol apja a Legfelső Bíróság bírója volt. 1953-tól a Koppenhágai Egyetemen szláv nyelvi stúdiumokat folytatott, de zenével is foglalkozott. Jelenleg Hamburgban él és dolgozik.

Esterházy Péter ezt írta Peer Hultbergéről:

„Én úgy látom, hogy Peer Hultberg művészete az egyik legrokonszenvesebb a kortárs világirodalomban. Amikor olvasom, arra gondolok, hogy a világ természetéről tanulok tőle valamit. Elégge közel kell kerülni a szövegeihez, hogy az ember meghallja Hultberg hangját. Mindent összevetve: nála minden közel van. Mikroszkopikusan közel. Történeteket mesél, de valójában egy világot épít föl. Egyszerre mesél áradóan és akadozó hangon: egyszerre nyitott és bezárkózó, visszafogott és magamutogató. E sorok írója hittel vallja, hogy képes volt tanulni ettől a nagy dán mestertől.”

Peer Hultberget 2004-ben a Dán Akadémia Nagydíjával tüntették ki.